

Tema 6 i 7: La Segona República i la Guerra Civil

1. De la Dictadura a la República (1930-1931)

Per substituir Primo, el rei Alfons XIII va encarregar a Dámaso Berenguer la formació d'un nou govern. El retorn, però, al règim anterior a la Dictadura va resultar impossible per tres causes:

a) Els patits dinàstics (Conservadors i Liberals) havien perdut durant la Dictadura l'estructura organitzativa i estaven desprestigiats.

b) L'opinió pública va identificar la figura del rei amb la del dictador i el feia responsable de la situació. El monarca esdevenir en poc temps molt impopular.

c) Les forces antidinàstiques van perdre una iniciativa unitària, que culminà amb el pacte de Sant Sebastià (1930), aliança en la qual s'integraren republicans d'arreu de l'Estat.

Els signants del pacte de Sant Sebastià van acordar la supressió de la monarquia i la creació d'un govern provisional, iniciativa la qual tant el PSOE com la CNT van donar suport.

L'estratègia per enderrocar la monarquia preveia fer coincidir el dia 15 de desembre la insurrecció d'algunes unitats de l'exèrcit i una vaga general. Tres dies abans, el dia 12, els capitans Galán i García es van avançar a la data cordada i es van aixecar a Osca. Van ser vençuts ràpidament per unitats governamentals i el dia 14 van ser executats. El dia 15 alguns representants del govern provisional il·legal van ser detinguts. El pla se n'havia anat a norris.

El 14/2 Dámaso Berenguer va dimitir i Juan Bautista Aznar va ser nomenat president del govern. Aquest va convocar eleccions municipals per al dia 12 de abril. Els partits del pacte de Sant Sebastià van presentar aquestes eleccions com un referèndum sobre la monarquia. Els resultats foren aclaparadorament favorables a les candidatures republicanes i el 14/4 es va formar el govern provisional de la República, presidit per Niceto Alcalà Zamora. A Catalunya, Francesc Macià, líder d'ERC, va proclamar a Barcelona la República Catalana.

Alfons XIII va marxar cap a l'exili. La 2ª República ja era un fet.

2. La Segona República (1931-1936)

2-1 El Bienni Reformador (1931-1933)

- Govern provisional

El govern provisional de la República, convocà eleccions legislatives per al 28 de juny. Alhora començà a actuar en quatre fronts: el treball al camp, l'educació, l'exèrcit i les relacions amb l'Església.

Pel que fa al camp (reforma agrària), el govern va decretar jornada laboral de 8 hores i que els propietaris tinguessin totes les terres cultivades si no volien que el seu usedefruit passés als treballadors.

En el terreny de l'educació, es va decretar la creació de escoles públiques, laïques, coeducatives i gratuïtes, i noves places de mestre, els sous dels quals van augmentar. També es va establir una xarxa de biblioteques. Tot això per intentar pal·liar l'analfabetisme.

En relació amb l'exèrcit (reforma militar), es va oferir als caps la possibilitat de jubilar-se amb el sou íntegre. Amb aquesta mesura s'aconseguí reduir el nombre excessiu de comandaments i divisions (macrocefàlia). Manuel Azaña va clausurar l'Acadèmia Militar de Saragossa, dirigida per Franco, i va anul·lar tots els ascensos per elecció o mèrits de guerra obtinguts durant la Dictadura. També es va crear la guàrdia d'assalt, cos de policia republicà.

L'Església al principi es va mantenir expectant, però dos successos van enterbolir una mica la situació. En primer lloc, una pastoral del cardenal Segura, els termes de la qual ferien la sensibilitat republicana perquè elogiaven al rei. El govern en va demanar la destitució, però els bisbes van donar suport al cardenal Segura. En segon lloc, molts convents de Madrid van ser cremats per grups de gent, com a conseqüència d'una provocació d'un grup de joves del Círculo Monárquico que havien instal·lat un gramòfon que emetia la Marxa Reial i que es podia sentir pels carrers. Molts catòlics del país, davant d'aquesta situació, van començar a veure la República com un règim contrari a les seves conviccions.

Les eleccions del 28/6 van donar el triomf a les forces d'esquerra i de centre. Les Corts sorgides de les eleccions van encarregar-se de redactar una nova constitució, que es va aprovar el 9/12. Aquesta constitució va reflectir els valors laics i esquerrans.

- Govern constitucional

Niceto Alcalà Zamora, president de la República, va encarregar a Manuel Azaña la formació de govern. A més d'aplicar la nova constitució, el govern d'Azaña va continuar les reformes establertes pel govern provisional i la concessió de l'Estatut d'Autonomia a Catalunya.

En quant a la llei de reforma agrària, es va crear la IRA, que determinava quines terres havien de ser expropiades i a qui es donarien. Gràcies a l'IRA, moltes terres van quedar a disposició de l'Estat però la distribució de la propietat entre els camperols va ser lenta i no aconseguí el nombre de propietaris previstos. Aquest fracàs de la reforma va constituir un dels motius de decepció dels camperols.

Durant aquest període, va haver-hi oposició dels sectors catòlics vers el govern, un aixecament anarquista i un intent de cop d'Estat per part de Sanjurjo al 1932.

A Catalunya, el govern de la República Catalana només va durar des del 14 al 18 d'abril de 1931. Els dirigents nacionalistes catalans van haver de renunciar a la sobirania nacional i a l'estat federal. En canvi, Catalunya va obtenir un règim provisional d'autogovern, la Generalitat de Catalunya (21/4), i el compromís per part del govern central que s'iniciaria el procés per redactar i aprovar un estatut d'autonomia. Una comissió elegida per l'assemblea de representants dels ajuntaments catalans es va reunir a Núria i va enllestir un avantprojecte de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que va ser aprovat pel poble en un referèndum que es celebrà el 2/8.

L'Estatut de Núria proclamava el dret de Catalunya a l'autodeterminació, defensava una estructura federal de l'Estat espanyol i definia el principat com un Estat autònom dins de la República Espanyola. Aviat es va veure, però, que aquest text era incompatible amb el de la Constitució republicana, que definia la República com un Estat integral compatible amb l'autonomia de municipis i regions. L'Estatut es convertia en una concessió de les Corts republicanes i deixava de ser la manifestació de la voluntat sobirana del poble català.

El 6/5/1932 va començar a les Corts espanyoles la discussió de l'Estatut. La tramitació va ser lenta i els partits dretans llançaren atacs duríssims contra l'Estatut, que anaren acompanyats d'una intensa campanya anticatalanista. Tot i l'intent de cop d'Estat del general Sanjurjo, motivat en part per l'oposició a l'Estatut, el vot republicà es va aplegar a favor de l'Estatut gràcies a un brillant discurs d'Azaña.

Finalment, el 9/12/1932 es va aprovar l'Estatut, encara que estava molt retallat respecte a l'original. Així, Catalunya quedava constituïda com a regió i es donava al govern central la facultat de suspendre l'Estatut. La capacitat real de la Generalitat es trobava limitada per la Constitució i l'Estatut i, sobretot, per la dependència financera del govern central.

2-2 El Bienni Conservador (1933-1936)

El govern de Manuel Azaña (bienni reformador) va caure el 9/1933 com a conseqüència dels fets de Casas Viejas, que va ser un aixecament camperol el 11 i 12 de gener. Els revoltats van assaltar la caserna de la Guàrdia Civil i van matar alguns guàrdies. Els reforços van fer retrocedir els camperols, però un grup es va fer fort en una cabana. Davant d'això, els guàrdies van cremar la cabana, matant així a tots els ocupants. A més, es van afusellar 14 detinguts. Azaña, mal informat, va defensar l'actuació de la guàrdia d'assalt i va negar-ne les atrocitats. Quan es va saber la veritat, la oposició va demanar la seva dimissió. Alcalà Zamora va dissoldre les Corts i va convocar eleccions per al 19/11.

Durant el Bienni Reformador, la dreta espanyola va tenir temps per reorganitzar-se. S'hi distingien dos grups: un integrat per monàrquics i feixistes (JONS i Falange Española) i un altre que acceptava la república (CEDA, dirigida per Gil-Robles). Durant la campanya electoral, els socialistes presentaven Robles com a feixista i anunciaven una revolució social en cas que guanyés la dreta, que tenia un programa amb tres punts: la revisió de la Constitució pel que fa als seus punts laics, la supressió de la reforma agrària i l'amnistia per a les persones acusades de delictes polítics (Sanjurjo, per exemple)

El resultat de les eleccions de 1933 van ser favorables a les candidatures de centre i de dreta. Encara que la CEDA va ser qui va obtenir més vots, el president de la República va encarregar la formació de govern a Lerroux, líder del Partit Radical.

Pocs mesos després, sectors del PSOE i de la UGT van preparar una insurrecció armada que havia d'anar acompanyada d'una vaga general. La iniciativa va ser de Largo Caballero. El context europeu explica aquesta conspiració: d'una banda, l'ascens de Hitler al poder d'Alemanya el gener d'aquell any, i de l'altra, la persecució a què van ser sotmesos els socialistes a Àustria. El motiu amb què es va justificar l'esclat de la revolta va ser l'entrada de membres de la CEDA al govern de Lerroux. Els partits d'esquerra identificaven la CEDA amb el feixisme., així que tement un cop d'Estat, el 5/10 la UGT convocà una vaga general. La

insurrecció armada només va triomfar a Astúries. La revolució asturiana va ser durament reprimida per l'exèrcit d'Àfrica, comandat per Franco. Els altres focus de la vaga van ser controlades ràpidament. La insurrecció va fracassar i els principals dirigents obrers van ser detinguts.

A Catalunya, ERC segueix manant, però com a Espanya hi havia centre-dreta, les relacions eren dolentes. Després de la mot de Macià el 25/12/1933, Companys va ser elegit president de la Generalitat. Catalunya vivia en aquell moment una situació de tensió amb el conflicte entre els rabassaires (pagesos) i els propietaris i amb l'aixecament anarquista de l'Alt Llobregat el 1/1932. Durant el 1934 es van aprovar al Parlament nombroses lleis, entre les quals hi havia la Rabassa Morta, que era un contracte de conreu entre el propietari i el pagès en el qual aquest últim pot gaudir de la terra sempre i quan no morissin els conreus (vinyes, sobretot). També es va aprovar la Llei de contractes de conreu, amb què es pretenia impedir que els rabassaires fossin expulsats de les terres que conreaven. El govern de la República va presentar un recurs que anul·lava aquesta llei al·legant la seva inconstitucionalitat. El 12/6 els diputats d'ERC abandonaven el Congrés dels Diputats com a protesta, però les negociacions amb el govern central i alguns retocs van permetre l'aplicació de la llei (9/1934).

La vaga declarada el dia 5/10 i l'entrada de tres ministres de la CEDA al govern de Lerroux un dia després van provocar la reacció del president Companys, que va proclamar l'Estat Català dins la República Federal Espanyola. La seva crida, però, no va ser seguida per ningú i l'endemà Companys i el seu govern es va rendir a les forces de l'exèrcit. L'Estatut va ser suspès i el govern de la Generalitat empresonat.

Actes de la Generalitat (1931-1934)

En l'àmbit econòmic, es va crear el Servei d'Estadística i l'Institut d'Investigacions Econòmiques. En l'àmbit social, es va crear l'Institut contra l'Atur Forçós, el Consell del Treball i els serveis d'Assistència i Previsió Social.

En l'àmbit de la sanitat, va haver-hi campanyes de vacunació, es va reorganitzar l'atenció primària i es va crear nous hospitals. En l'àmbit de l'ensenyament, es va crear l'Escola Normal Mixta i moltes biblioteques. Va haver-hi un procés de normalització de la llengua, gràcies a la creació del *Diccionari general de la llengua catalana* per part de Pompeu Fabra. En l'àmbit cultural, cal esmentar la legislació favorable a la millora de la condició de la dona: per primera vegada la dona quedava equiparada jurídicament a l'home dins del matrimoni.

..

Arran de la profunda crisi del 10/1934, els governs de centre-dreta van quedar tocats políticament. Les actuacions del govern durant el 1935 van ser molt impopulars: la contrareforma agrària, el bloqueig de l'Estatut d'Autonomia basc, etc. El 9/1935 el govern de Lerroux es va veure obligat a dimitir com a conseqüència de l'escàndol de corrupció de l'estraperlo. Davant d'aquesta situació, el president Zamora va dissoldre les Corts i va convocar eleccions el 16/2/1936. L'esquerra s'hi va presentar unida en una coalició liderada per ERC anomenada Front Popular. La CEDA, per tal de contrarestar el Front Popular, es va

ajuntar amb altres partits dretans i va formar el Bloque Nacional. A Catalunya, al Front Popular se l'anomenava Front d'Esquerres i al Bloque Nacional, Front Català d'Ordre.

La coalició d'esquerres va guanyar i van tornar a posar en marxa tot el que el govern anterior havia parat (1r paràgraf Guerra Civil).

A la dreta es va constatar un augment de les activitats violentes per part de la Falange Española i les JONS, que va suposar la persecució del partit i l'empresonament del líder de la Falange: Primo de Rivera fill. Aquest partit proposava una alternativa autoritària al règim parlamentari i tant ells com els requetés (carlins) entrenaven escamots paramilitars.

A l'esquerra també s'observava una radicalització. En el PSOE, a més, s'havia una divisió interna entre els més radicals i els més moderats, d'idees socialdemòcrates. El 9/1935 s'havia format el POUM i el 7/1936 el PSUC. El 1936, la CNT va refermar la seva posició antirepublicana amb un programa d'acció radical en què es propugnava la supressió del culte religiós, la confiscació de tots els béns i l'organització col·lectiva de la propietats i la societat a través de comunes lliures.

La guerra no era inevitable, però a diferència d'altres països, a Espanya la diferència va venir bàsicament de l'actitud i la voluntat d'un sector de l'exèrcit, que estava dividit des del començament de la República. Van sorgir algunes associacions clandestines (UMRA i UME).

3. La Guerra Civil (1936-1939)

El 18/2/1936 Zamora encarregà la formació de govern a Manuel Azaña, el qual va començar a aplicar immediatament el programa del Front Popular: continuació de la reforma agrària (Llei de Contractes de Conreu, etc.), amnistia pels presos polítics, restabliment de la Generalitat i l'Estatut de Catalunya i tràmits per l'Estatut basc i es va continuar amb la reforma educativa.

El 7/4 Alcalà Zamora va ser destituït de la presidència de la República i en el seu lloc va ser elegit el president del govern: Azaña. El seu càrrec va passar a mans de Casares Quiroga. El desordre públic es va manifestar de tres maneres: violència al camp, conflictes laborals i atemptats polítics, protagonitzats pels falangistes i monàrquics, pel que fa a la dreta, i pels sindicalistes, els comunistes i els anarquistes, pel que fa a l'esquerra.

L'atemptat més significatiu va ser el que costà la vida a Calvo Sotelo el 13/7/1936, dirigent de Renovación Española. Aquest fet va produir un gran impacte entre la dreta, especialment entre els militars que preparaven la insurrecció contra la República. L'atemptat fou comès per membres de la guàrdia d'assalt com a represàlia de l'assassinat de José del Castillo (tinent de la guàrdia d'assalt) per part dels falangistes.

Des del moment en què es proclamà la República una part de l'exèrcit li fou hostil i hi conspirà (intent de cop d'Estat de Sanjurjo, 1932). Entre les diverses conspiracions que van sorgir, destaca la de la nit de les eleccions del 2/1936. Quan es va conèixer el triomf del Front Popular. Franco va proposar la declaració de l'estat de guerra, cosa que no es va

produir. El govern republicà era conscient d'aquest perill i per això situà militars de provada fidelitat republicana com a caps de les divisions orgàniques.

Al 3/1936 es començaren a tramitar diverses conspiracions alhora. A partir d'abril, però, seria el general Mola qui prepararia una xarxa colpista més consistent, que obtindria la confiança de tots els moviments antirepublicans. El govern de la República va intentar evitar aquestes conspiracions i va enviar els militars més perillosos a diferents destinacions (Franco a les Canàries, Godea a Mallorca, Mola a Pamplona etc.)

El cop d'Estat de Mola havia de ser una acció ràpida en què, a diferència d'altres cops d'Estat, no s'havia de dubtar alhora de recórrer al grau de violència que calgués per tal de triomfar. El cop estava previst per a final de juliol, però es va avançar al dia 18 a causa del gran impacte emocional de l'assassinat de Calvo Sotelo. La conspiració militar estava en connexió amb una trama civil d'importants terratinents i financers, com Joan March que l'11/7 va fer arribar al nord d'Àfrica un avió per traslladar Franco de les Canàries al Marroc en el moment en que es produís l'aixecament.

La revolta militar es va iniciar a Melilla el 17/7/1936. Franco volava de les Canàries al Marroc i es posava al capdavant de l'exèrcit d'Àfrica. El cap militar de Melilla, fidel a la República, va ser afusellat. Des d'aquí, la revolta es va estendre cap a altres ciutats africanes com Tetuan, Ceuta, Larraix, etc. L'afusellament posava de manifest que els insurrectes, des d'un bon començament, volien imposar una nova legalitat mitjançant la violència. El 18/7 es va alçar a Sevilla Queipo de Llano i, durant aquella nit, Mola i altres caps militars van declarar l'estat de guerra a la resta d'Espanya.

La insurrecció no triomfà arreu i el 20/7 el país va quedar dividit. Els rebels havien triomfat a l'Espanya rural (interior). La resta del país es mantingué fidel a la República, que conservava les ciutats més importants i les zones industrials. Les tropes africanes havien quedat frenades a l'estret de Gibraltar, on l'Armada, que s'havia mantingut fidel a la República, els barrava el pas.

A Catalunya la insurrecció es va localitzar bàsicament a Barcelona, on els efectius militars es van alçar el 19/7. Els insurrectes pretenien arribar al cor de la ciutat per controlar els centres oficials. Militants de la CNT-FAI, però, vigilaven les casernes des del dia 17, quan tot va començar, i els insurrectes van ser aturats a diversos llocs de la ciutat, on es van topar amb la seva resistència. Godea, que s'havia desplaçat des de Mallorca fins Barcelona, va veure que no hi havia res a fer i es va rendir. La seva al·locució per ràdio en què reconeixia la derrota va desmotivar els insurrectes d'altres llocs de Catalunya i les diverses casernes de Barcelona es van rendir una rere l'altra. Els revoltats van fugir i els republicans que els assetjaven es van apoderar de les armes. Milers de fusells, metralladores i demés van anar a parar a mans de civils.

A tota l'Espanya republicana es van anar creant nombrosos comitès locals i provincials que van anar assumint espontàniament l'administració dels ajuntaments i de les institucions, encara que el govern central, el govern autònom català i els alcaldes continuaven representant la legalitat formal. Durant aquets tres dies (18, 19, 20) va haver-hi tres

presidents diferents: Quiroga fins el 18, Barrios (que va intentar pactar amb Mola sense èxit) el 19 i José Giral a partir del dia 20.

Els comitès, l'hegemonia dels quals corresponia a la CNT, van cometre molts abusos de poder i nombrosos assassinats. A la zona republicana l'exèrcit havia desaparegut. L'esforç militar dels republicans en els primers mesos de guerra va ser assumit per milícies o columnes populars (voluntaris civils).

Els generals rebels van anar substituint mitjançant l'ús d'una violència extrema els alcaldes, governadors, etc. que representaven la legalitat vigent. Molts dels simpatitzants dels sindicats i dels partits que integraven el Front Popular van ser assassinats.

3-1 La dimensió internacional de la guerra

Europa està, en aquell moment, en un període de pau armada. Alguns països no es van quedar indiferents al que passava a Espanya, ja que havia alguns que tenien règims feixistes (Alemanya, Itàlia) i simpatitzaven amb els insurrectes i hi havia una gran potència comunista (URSS) que simpatitzava amb els republicans.

Al bàndol insurrecte, Alemanya aportà avions i homes (legió Condor). Itàlia aportà homes (Corpo di Truppe Volontarie), vaixells i tancs. Portugal aportà homes (Viriato). A part, Franco va comprar mercedaris marroquins perquè ajudessin.

Al bàndol republicà, els republicans van enviar or a l'URSS i aquests, a canvi, van enviar instructors i estreteges per coordinar l'operació. Mèxic també va contribuir ajudant en el que va poder. A més, hi havia les Brigades Internacionals (brigadistes) que eren voluntaris que venien per lluitar contra el feixisme.

Després hi havia un bàndol "neutre". Anglaterra i França havien firmat un acord de no-intervenció i EEUU va subministrar petroli als franquistes.

3-2 Les fases de la guerra

El primer objectiu militar dels insurrectes era Madrid. Mola envià columnes de falangistes i requetés des de Pamplona, Valladolid i Burgos. L'exèrcit d'Àfrica havia aconseguit passar finalment l'estret de Gibraltar gràcies a l'aviació alemanya. Un cop a la península, Franco va arribar a Sevilla i es va dirigir cap a Madrid per Extremadura, que va ocupar malgrat la defensa aferrissada que van oposar els republicans. Però quan va arribar a la rodalia de Madrid, l'eficaç defensa de la capital el va aturar. No obstant això, el govern republicà es va traslladar a València. El 9/1936, Mola va ocupar Irun i Sant Sebastià, mentre les tropes dels revoltats concentrades a Galícia arribaven a Oviedo.

Les milícies catalanes, que es van dirigir cap al front d'Aragó, van ocupar algunes poblacions però van ser frenades a Osca, Saragossa i Terol. La desorganització i la manca de preparació d'aquestes columnes expliquen la seva feblesa. També fracassà l'expedició catalana a Mallorca i Eivissa.

El 1/1937 les tropes insurrectes van intentar la conquesta de Madrid, però no ho van aconseguir gràcies, sobretot, als brigadistes. Davant de la impossibilitat d'ocupar la capital,

Franco decidí anar-se'n a la conquesta de Màlaga i a la liquidació del front nord. Mola va perdre la vida en un accident d'avió el juny d'aquell any. Va ser substituït per Dàvila.

L'ocupació del nord va ser molt difícil. Els insurrectes volien el front nord pels seus recursos. Els republicans es van defensar en el "cinturó d'acer", que va caure a causa dels incessants atacs rebels. Els insurrectes, amb l'ajuda dels avions alemanys i italians, van bombardejar ciutats basques, com Guernika (on hi havia el Parlament basc). Franco, però, va acusar els republicans d'aquests atacs. Poc després d'això, va caure Bilbao.

Els republicans, per aturar els atacs rebels, van intentar fer maniobres de distracció a Brunete i Belchite i així fer que els rebels se'n anessin del nord, cosa que no va passar. Poc a poc, les altres ciutats del front nord van anar caient en mans insurrectes.

Després del triomf al front nord, Franco va tornar a atacar Madrid, aquesta vegada a través de Guadalajara, però tampoc se'n va sortir i va decidir anar-se'n cap al front d'Aragó. El 31/10/1937 el govern de la República es trasllada de València a Barcelona. El desembre d'aquell any els republicans van llençar una ofensiva contra Terol i la van recuperar, encara que al 2/1938 la van perdre.

El 3/1938 Franco inicià una ofensiva contra Catalunya. A principis d'abril va ocupar Lleida i va derogar l'Estatut d'Autonomia català. Amb això la zona republicana quedava dividida: Catalunya per una banda i el centre-est d'Espanya per una altra. L'exèrcit republicà va preparar una ofensiva a la zona de l'Ebre per tal de tornar a unir el territori republicà. Malgrat les victòries inicials, la contraofensiva franquista va fer recular els republicans a l'altra banda de l'Ebre, de manera que Catalunya quedà indefensa. La batalla de l'Ebre va acabar el 15/11/1938 i es va caracteritzar per la violència dels combats i per l'anomenada "5ª del biberó", que eren lleves de soldats joves a les quals els republicans van haver de recórrer.

Franco va donar l'ordre d'iniciar l'ofensiva final contra Catalunya. El 15/1 van ocupar Tarragona, el 26/1 Barcelona i el 4/2 Girona. Cinc dies després, arribava a la frontera francesa. El govern republicà, basc i català van passar la frontera, juntament amb milers de persones que fugien. El 28/2/1939 Azaña va dimitir com a president de la República i ja no va ser substituït per ningú; no obstant això, Juan Negrín, cap del govern, va tornar a València per dirigir la resistència de la zona republicana, però ja no hi havia res a fer. Des del punt de vista militar, les tropes republicanes podien haver resistit un quants mesos més, però des del punt de vista humà, la desmoralització dels soldats i de la població civil va precipitar els esdeveniments. El 28/3/1939 les tropes franquistes ocupaven Madrid. L'última ciutat ocupada pels rebels va ser Alacant, tres dies després. L'1/4/1939 la guerra havia acabat.

4. Les Rereguardes

4-1 Zona republicana

A partir del 20/7/1936 a la zona republicana es van donar tres fenòmens: l'aparició d'un nou poder, la creació de les milícies populars i la col·lectivització de l'economia.

Vençuda la insurrecció militar a Barcelona, el president de la Generalitat Lluís Companys va proposar a la CNT que formés un nou organisme de poder amb totes les forces antifeixistes. El 21/7/1936 es va formar el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya, que havia d'actuar com a govern de Catalunya. Les desfetes militars dels republicans, l'expansió dels comitès i la dificultat de coordinar-los van motivar la creació el 26/9 d'un govern d'unitat presidit per Tarradellas. El CCMAC es va dissoldre l'1/10.

Les discrepàncies polítiques no van desaparèixer. D'una banda, CNT i POUM defensaven fer la revolució alhora que la guerra i PSUC, UGT i Esquerra Republicana, de l'altra, eren partidaris de guanyar la guerra primer i ajornar mentrestant la revolució. Aquí s'quan van aparèixer les milícies populars. La revolució s'havia iniciat aquell mes de juliol amb la col·lectivització espontània de l'economia (mesura que feia que tot sigues de tots).

Després dels primers dies de lluita contra els insurrectes, els treballadors, en retornar a la feina, es van trobar que la majoria dels amos havien fugit. Així la classe obrera es va fer càrrec de les empreses. A diferència de la nacionalització, la col·lectivització es caracteritzava per l'autogestió dels treballadors.

L'expansió d'aquest procés va portar a la creació del Consell d'Economia de Catalunya, que va redactar el Decret de col·lectivitzacions i control obrer d'indústries i comerços. Al camp català la col·lectivització va ser gairebé inexistent. Les transformacions econòmiques van anar acompanyades d'altres mesures revolucionaries, com la municipalització de les cases de lloguer (en vez de pagar el alquiler al amo de la casa, se lo pagabas al ayuntamiento).

A la zona republicana, la repressió es va caracteritzar per un profund anticlericalisme i tothom que fos suspecte de donar suport a la revolta militar, va patir una repressió irracional.

José Giral va dimitir i va ser substituït per Largo Caballero, el qual va governar de 9/1936 a 5/1937. Va formar un govern d'unitat integrat per socialistes, sindicalistes, republicans comunistes i nacionalistes. El seu govern va anar recuperant lentament els poders de l'Estat. La crisi política a la rereguarda republicana va esclatar arran dels fets de maig de 1937 a Barcelona. Del 2 al 7 d'aquell mes va tenir lloc un enfrontament armat a la ciutat entre forces anarcosindicalistes i el POUM d'una banda, i forces d'ordre públic de la Generalitat i militants del PSUC i la UGT, de l'altra. La pugna política ja venia de lluny (prioritat de revolució o de guerra) i havia culminat amb l'assassinat de Cortada, dirigent del PSUC.

El 2/5 es va ordenar l'ocupació de l'edifici de Telefònica, controlat per la CNT, a fi de limitar el poder dels anarquistes. Aquests s'hi van resistir per les armes i durant sis dies Barcelona s'omplí de barricades i hi hagués enfrontaments armats. La crisi es va resoldre amb l'enviament pel govern central de guàrdies d'assalt. Aquests fets van suposar la supressió de les competències sobre seguretat de la Generalitat en favor del govern de la República. Els comunistes van precipitar la crisi del govern central i van posar com a condicions per continuant col·laborant la dissolució de la POUM i la dimissió de Largo Caballero. Aquest, però, es va negar i Azaña (president de la República) davant d'aquesta situació que es plantejava, el va destituir i va encarregar la formació d'un nou govern a Negrín.

Amb el govern de Negrín, que es va mantenir fins al final de la guerra, la influència dels comunistes al govern i a l'exèrcit va augmentar. Negrín va orientar la seva política a resistir a ultrança, a enfortir l'Estat i a potenciar un exèrcit popular. També va treure competències a la Generalitat. La seva política es plasmà en un programa, anomenat els 13 punts, amb què pretenia temptejar la possibilitat d'un armistici (pau negociada).

4-2 Zona insurrecta

La mort de Sanjurjo en l'accident d'aviació va deixar els revoltats sense un cap visible. La direcció de l'aixecament militar l'havia d'exercir una Junta de Defensa Nacional, creada a Burgos i presidida per Miguel Cabanellas. Un cop vist que el cop d'Estat es convertia en una guerra civil, la necessitat d'un comandament únic per dirigir-la va portar als generals insurgents a proclamar Francisco Franco cap de l'Estat i generalíssim dels exèrcits (1/10/1936).

La primera mesura de Franco fou la creació d'una Junta Tècnic de l'Estat. Els insurrectes pretenien contrarestar l'obra de la República: tornar les terres als propietaris expropiats, fer marxa enrere les reformes educatives i prohibir tots els partits polítics i sindicats.

En la zona insurrecta també es va viure en un clima de terror. Episodis com els afusellaments sense judici de més de 2000 persones a Badajoz o els "passejos" de camperols andalusos (ir a buscar a algú para asesinarlo en cualquier descampado) són representatius del clima de violència que es va viure.

En aquest bàndol, ningú discutia la primacia militar de Franco, però en el terreny polític hi havia discrepàncies entre Falange i JONS (antimonàrquiques) i Comunió Tradicionalista (monàrquica i amb un pretendent carlí a la corona: Xavier de Borbó-Parma). També hi havia monàrquics alfonsins que, juntament amb membres la CEDA i Renovación Española, volien el retorn al tron espanyol d'Alfons XIII, que estava exiliat.

El fet més greu de tensió política es produí el 4/1937 a Salamanca (enfrontament a trets entre faccions de falangistes). Franco reaccionà i el dia 19 promulgà un decret d'unificació, segons el qual es creava un partit únic: FET y de las JONS, al qual se sotmetien la CEDA i els grups monàrquics. Òbviament, Franco n'era el cap d'aquest nou partit. Així, el generalíssim tancava el seu cercle del seu poder absolut: cap de l'exèrcit, de l'Estat, del govern i d'un partit polític únic.